

Developing a Model for Children's Artistic Education Based on Waldorf Educational Approach: a Meta-synthesis Study

Mehrdad Aziminejadian^{*1}, Sara Razmjoui²

¹ Department of Education, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran

² M.A. in Painting, Department of Painting, Faculty of Art, Alzahra University, Tehran, Iran.

* Corresponding author: mehrdad.aziminejad@gmail.com

Received: 2026-01-31

Accepted: 2026-08-02

Publication: 2026-08-23

Abstract

Aim: The present study aims to explicate artistic education in Rudolf Steiner's thought, identify its artistic components, and provide suggestions for applying these teachings in kindergartens and schools in Iran. **Methods:** In terms of purpose, this research is fundamental; in terms of data, it is qualitative and conducted as a meta-synthesis. The analytical method employed is the seven-step approach of Sandelowski and Barroso (2007). The study field includes all domestic research conducted between 2001 and 2025 (2002–2025 in the Iranian calendar) and international studies published between 2000 and 2025. The statistical sample was selected purposively using the "Critical Appraisal Skills Programme" tool, resulting in 34 documents chosen for analysis. Data collection was carried out through a checklist, the validity of which was confirmed by three experts in Waldorf education. This study was designed to answer two main questions: (1) According to the meta-synthesis method, what are the artistic components of Steiner's educational approach and what are their characteristics? (2) How can the artistic components and teachings of Steiner's approach be applied in the education and learning of children in preschool and elementary school? Through a comprehensive multi-stage search of reliable domestic and international databases, as well as synthesis of qualitative findings from previous studies, the dimensions and components of artistic education in Steiner's thought were identified. **Results:** Text. Based on the analysis, the conceptual model of artistic education comprises ten main themes-artistic perception and understanding, artistic production and creativity, aesthetics, inner harmony with nature, art-based learning, recognition of cultural heritage, literary appreciation, spiritual and aesthetic elevation, development of sensory and tactile experiences, and cultivation of moral virtues-alongside 33 sub-themes. **Conclusions:** Implementing this model in preschool and elementary education can foster a free artistic space for children's imagination and thinking, while nurturing their abilities in artistic perception, creation, and critique.

Keywords: Artistic education, Steiner's artistic education, Waldorf educational approach

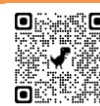
© 2019 Journal of New Approach to Children's Education (JNACE)

This work is published under CC BY-NC 4.0 license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Aziminejadian, M & Razmjoui, S. (2026). Developing a Model for Children's Artistic Education Based on Waldorf Educational Approach: a Meta-synthesis Study. *JNACE*, 8(2): 125-144.

تدوین الگوی تربیت هنری کودکان در رویکرد آموزشی والدورف: یک مطالعه فراترکیب

مهرداد عظیمی نژادیان^{۱*}، سارا رزمجویی^۲

^۱ استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ایران.

^۲ کارشناس ارشد نقاشی، گروه نقاشی، دانشکده هنر، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: mehrdad.aziminejad@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۵/۱۱ تاریخ چاپ مقاله: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

چکیده

هدف: تحقیق حاضر با هدف تبیین تربیت هنری در اندیشه اشتاینر و شناسایی مؤلفه‌های هنری آن و ارائه پیشنهادهایی جهت کاربردی ساختن این آموزه‌ها در کودکان و مدارس ایران انجام شده است. **روش پژوهش:** این پژوهش به لحاظ هدف بنیادی و از حیث ماهیت داده‌ها، کیفی، از نوع فراترکیب است. روش تحلیل نیز، روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) است. میدان مطالعه شامل کلیه تحقیقات و مطالعات داخلی در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۴ و خارجی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ است و نمونه آماری، به شیوه هدفمند و به کمک ابزار «برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی»، انتخاب شد و در مجموع ۳۴ مطالعه به‌منظور بررسی، انتخاب شد. ابزار گردآوری اطلاعات، چک‌لیست بود که روایی آن توسط سه نفر از متخصصان و صاحب‌نظران رویکرد آموزشی والدورف تأیید شد. پژوهش حاضر در راستای پاسخگویی به این پرسش‌ها شکل گرفته است که: ۱- مطابق با شیوه تحلیلی فراترکیب، مؤلفه‌های هنری رویکرد آموزشی اشتاینر کدام‌اند و چه ویژگی‌هایی دارند؟ و ۲- مؤلفه‌ها و آموزه‌های هنری رویکرد اشتاینر چه کاربردی در آموزش و یادگیری کودکان در مقطع پیش‌دبستان و دبستان دارند؟ در این پژوهش، با جست‌وجو در پایگاه‌های داده معتبر داخلی و خارجی، همچنین با جست‌وجوی جامع و چندمرحله‌ای منابع اطلاعاتی مرتبط و ترکیب نتایج کیفی پژوهش‌های پیشین، ابعاد و مؤلفه‌های تربیت هنر در اندیشه اشتاینر شناسایی شده است. یافته‌ها: بر اساس نتایج تحلیل، مدل مفهومی تربیت هنری شامل ۱۰ مضمون اصلی شامل درک و شناخت هنری، تولید هنری و آفرینش گری، زیبایی‌شناسی، هماهنگی درونی با طبیعت، یادگیری هنر محور، شناخت میراث فرهنگی، شناخت ادبی، تعالی روحی و ذوقی، رشد تجارب حسی و لمسی و رشد فضائل اخلاقی و ۳۳ مضمون فرعی است. **نتیجه‌گیری:** کاربرد و پیاده‌سازی این مدل در آموزش پیش‌دبستان و دبستان می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد فضای آزاد هنری برای تخیل و اندیشه کودکان و پرورش ویژگی‌های درک، خلق و نقد هنری آنان باشد.

واژگان کلیدی: تربیت هنری، تربیت هنری اشتاینر، رویکرد آموزشی والدورف

تمامی حقوق نشر برای فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان محفوظ است.

شیوه استناد به این مقاله: عظیمی نژادیان، مهرداد و رزمجویی، سارا. (۱۴۰۵). تدوین الگوی تربیت هنری کودکان در رویکرد آموزشی والدورف: یک مطالعه فراترکیب. فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان، ۸(۲): ۱۴۴-۱۲۵.

مقدمه

رویکرد آموزشی والدورف^۱ به دلیل برخورداری از نگاه کل گرایانه و همچنین ایجاد جو فعال یادگیری و درگیر کردن دانش آموزان از طریق توجه در حین مطالعه (درگیری رفتاری)، لذت در حین خواندن (درگیری عاطفی)، تلاش برای درک داستان یا

واژگان ناشناخته (درگیری شناختی)، و علاقه به کمک به دیگران برای درک مطالب خواندنی (درگیری عاملیت و تأثیر گذاری) و ایجاد اعتماد به نفس و عشق به خواندن و یادگیری در دانش آموزان (Montenegro, 2022: 17) از اهمیت بسزایی برخوردار است. والدورف سیستم آموزشی منحصر به فردی است

که بر اساس رشد طبیعی ذهن، رشد هنری و زیبایی شناختی، رشد معنوی و پرورش روح دانش‌آموزان طراحی شده و به آنها کمک می‌کند تا استعدادهای خود را به طور کامل شکوفا کنند. این رویکرد از جهان بینی انسان‌گرایانه برخوردار است. از نگاه اشتاینر، تنها از طریق توسعه معنوی، امکان شناخت انسان و جهان وجود دارد (Goldshmidt, 2023). همچنین یکی از اصول بنیادی این آموزش، آموزش به عنوان نوعی هنر است. Steiner بنیانگذار آموزش والدورف تأکید می‌کند که افکار و اندیشه‌ها نمایانگر تمام واقعیت زنده نیستند، آفرینش هنری می‌تواند جای خالی چیزی که ایده‌ها قادر به بازنمایی آن نیستند را پر کنند. والدورف یکی از جا افتاده‌ترین و بزرگترین رویکردهای آموزش جایگزین در جهان است (Nordlund, 2006: 81) از آن‌جا که در مدارس والدورف، واقعیت به‌عنوان پدیده‌ای لایه‌لایه، رازآمیز و سیال در نظر گرفته می‌شود، هنرها نقش اصلی را در فرایند معناسازی و کشف دانش‌آموزان ایفا می‌کنند و هنر و زیبایی شناسی بخش‌های جدایی‌ناپذیر رشد کودک و بنیاد آموزش اند (سعیدی، ۱۴۰۳، ۸). در رویکرد والدورف، بیان هنری یک نیاز اساسی انسان است و هر کودکی پتانسیل هنرمند شدن را دارد و کودکان به لطف خلاقیت هنری، دنیای درونی و معنویت خود را درک می‌کنند (Ionova & Luparenko, 2023: 228). معلمان، خود را همچون ماده‌ی خامی می‌بینند که فعالیت هنری و معنوی، آن را تقویت کرده و جوهره‌ی وجودی فرد یعنی فردیت معنوی او را پرورش می‌دهد. در برنامه درسی تربیت معلم والدورف، برخی از دوره‌ها به طور مستقیم با توسعه هنر معلم مرتبط می‌شود تا جایی که آنها خواستار تمرین واقعی هنرهای مختلف هستند (Lutzker, 2022a: 63). در آموزش والدورف، آموزش زیبایی‌شناختی نقش سازنده‌ای در بیدار کردن روح (خود برتر خفته فرد) ایفا می‌کند (Nordlund, 2006: 49). آموزش زیبایی‌شناختی در مدرسه والدورف به طور هماهنگ در تار و پود آموزش عمومی بافته شده و ارتباطی ناگسستنی با تمامی دروس دارد و آموزش از طریق هنر نقش مهمی در حل وظایف مختلف مدرسه ایفا می‌کند (Ionova & Luparenko, 2023: 224). از نظر اشتاینر نباید از پرورش و بیدار کردن حس زیبایی‌شناسی در کودک غافل شد. آموزش هنری، دانش‌آموزان را به همکاری، پرسیدن سوال و تخیل قوی تشویق می‌کند. آموزش والدورف می‌تواند در قالب برنامه درسی محلی و با بهره‌گیری از میراث فرهنگی غنی محلی و هنر معلم که منجر به بینش‌های جدید می‌شود، رشد کند (Rawson, Hsueh & Cherng, 2025: 10). هنر به عنوان زبان قلب در مدرسه والدورف، هم به عنوان یک موضوع آموزشی و هم به عنوان یک اصل آموزش عمل می‌کند (Ionova & Luparenko,

2023: 226). به این ترتیب، هنر در طول سال‌های مدرسه نوعی پل میان دنیای کودکی و بزرگسالی است. اشتاینر جایگاه هنر را میان بازی سرشار از تخیل که در آن همه‌چیز ممکن، باز و خلاقانه است و دنیای پر مسئولیت بزرگسالی قرار می‌دهد. هنر از یک سو تجلی‌گاه خلاقیت، تخیل و گشودگی است، و از سوی دیگر، همواره با واقعیت سروکار دارد و مستلزم رویارویی با آنهاست. به همین دلیل، اشتاینر معتقد بود که آموزش باید شادی حاصل از فعالیت هنری را با جدیت درکار ادغام کند. تلفیق هنر، عملی برای القای هوش هنری و یادگیری مبتنی بر هنر در سراسر برنامه درسی است (Nordlund, 2006: 21) او می‌گوید تنها از طریق حس هنری است که آموزگاران ایده‌ها و اصول آموزشی خود را به عمل تبدیل می‌کنند و هنر آموزش بارها در سخنرانی‌ها و نوشته‌های آموزشی او آمده است (Goldshmidt, 2023: 82). تمرین مداوم در موسیقی، شعر، مجسمه‌سازی، نقاشی، نمایش، هنرهای تلفیقی، تجربه‌های زیسته و درونی را برای معلمان به ارمغان می‌آورد که تأثیر ذهنی بر ادراک، احساس و شیوه‌ی اندیشیدن آن‌ها دارد. در این آموزش، معلم نقش راهنمای هنری-روحانی ایفا می‌کند و معلمان طراحان برنامه درسی هستند. (نوریان فر، امام جمعه، حمیدی، عصاره، ۱۴۰۲، ۲۳۶۱). کودکان نیز به لطف خلاقیت هنری، دنیای درونی و معنویت خود را درک می‌کنند (Ionova & Luparenko, 2023: 228). معلمان درس‌هایی چندرشته‌ای و عملی طراحی می‌کنند که در آن‌ها هنر به‌گونه‌ای طبیعی و یکپارچه حضور دارد. آنها آموزش دروس را با شیوه‌های هنرمندانه‌ی داستان‌گویی نمایشی، بازی، طراحی‌های، آوازخوانی و حرکات خلاقانه انجام می‌دهند (Nordlund, 2006: 32). کلاس‌های والدورف به داشتن «میزهای طبیعت» شناخته می‌شوند که کودکان می‌توانند از طریق لمس و کاوش با آن‌ها بازی کنند و خلاقیت خود را بروز دهند. خلاقیت هنری کودک از همان گام‌های اولیه مدرسه تحریک می‌شود و دانش‌آموزان فرصت معناسازی دارند، هم از طریق شکل‌دادن به تصاویر ذهنی و هم با خلق تصاویر ترسیمی (Ionova & Luparenko, 2023: 236). در این مدارس هنرها در برنامه درسی، آموزش و طراحی نقش محوری دارند (Caldarera, 2025: 1).

اما پژوهش‌های چندی با هدف واکاوی رویکرد اشتاینر در داخل و خارج از ایران انجام شده است. رحمانی (۱۴۰۱) با واکاوی فلسفه اشتاینر، نتیجه گرفت که قلب آموزش: آموزش قلب‌ها؛ مغز آموزش: آموزش مغزها و دست آموزش، آموزش دست‌هاست و این عناصر اساسی باید به صورت متعادل و متوازن رشد یابند (رحمانی، ۱۴۰۱، ۲۵۱). پورداود، یوسف زاده، کچویان و احقر (۱۳۹۹) توجه به تربیت هنری رایکی از مؤلفه

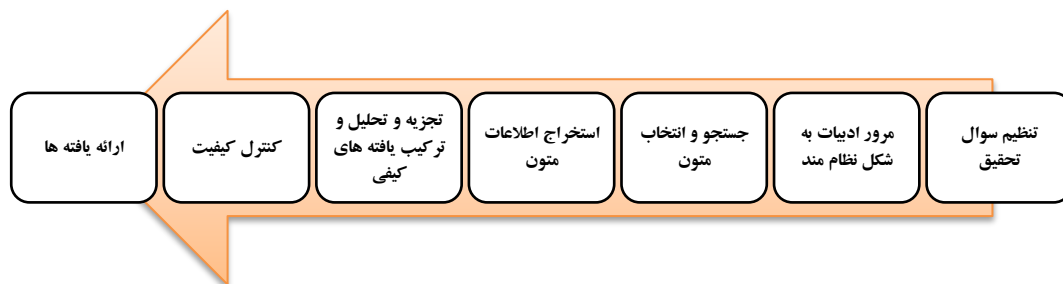
در پژوهش‌های پیشین را پوشش دهد. همچنین اجرای موفق و اثر بخش یک رویکرد آموزشی، قبل از هر چیز نیاز به آگاهی دقیق برنامه ریزان آموزشی و درسی، معلمان و مجریان، از مبانی نظری و پژوهشی آن رویکرد دارد که این مهم در ایران اتفاق نیفتاده است، لذا ضروری است ابتدا، این آگاهی در برنامه ریزان، معلمان و مربیان ایجاد شود که لازمه‌ی این آگاهی بخشی، پژوهشگری است؛ پژوهش‌هایی که به توسعه، تقویت و بسط نظری موضوع پردازند؛ آنچه هدف تحقیق حاضر است. لذا تحقیق با هدف تبیین تربیت هنری در اندیشه‌ی اشتاینر و چگونگی کاربری آن در آموزش و یادگیری کودکان، به دنبال ترسیم الگوی کاربردی و استخراج مؤلفه‌ها و ویژگی‌های آن و ارائه پیشنهادهایی جهت کاربردی ساختن مؤلفه‌ها در مدارس ایران است. همچنین تحقیق می‌تواند به شناسایی راهکارهایی برای ارتقاء هنر و دید هنری کودکان پرداخته و به تربیت نسلی بینجامد که نه تنها از نظر علمی و عملی بلکه از نظر هنری نیز بالنده باشند.

روش پژوهش

پژوهش به لحاظ هدف بنیادی و از حیث ماهیت داده‌ها کیفی از نوع فراترکیب است. میدان مطالعه شامل کلیه تحقیقات و مطالعات داخلی در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۴ و خارجی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ است و نمونه آماری، به شیوه هدفمند و به کمک ابزار «برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی»، به تعداد ۳۴ مطالعه و تحقیق، انتخاب شد. ابزار گردآوری اطلاعات، چک‌لیست بود که روایی آن توسط سه نفر از متخصصان و صاحب‌نظران رویکرد آموزشی والدورف تأیید شد. متناسب با سوالات پژوهش، روش‌های مختلفی برای پاسخگویی به سوالات به کار گرفته شده است: سوال اول تحقیق: ۱- مؤلفه‌های هنری رویکرد آموزشی اشتاینر کدامند و چه ویژگی‌هایی دارند؟ به روش فراترکیب و سوال دوم: ۲- مؤلفه‌ها و آموزه‌های هنری رویکرد اشتاینر چه کاربردی در آموزش و یادگیری کودکان پیش دبستانی و دبستان دارند؟ با رویکرد استنتاجی پاسخ داده شده است. فراترکیب مستلزم آن است که پژوهشگر یک بازنگری دقیق و عمیق انجام داده و یافته‌های پژوهش‌های کیفی مرتبط با موضوع تحقیق را ترکیب کند. متداول ترین روش فراترکیب، روش ۷ مرحله‌ای Sandelowski & Barroso (2007) است که در این تحقیق به کار گرفته شده است (شکل ۱).

های اصلی روش آموزشی والدورف می‌دانند. از نظر سعیدی (۱۴۰۳) وحدت زندگی معنوی و هنری ایده اصلی اشتاینر است و هدف نهایی آموزش زیبایی‌شناختی، پیوند پتانسیل زیبایی ذاتی انسان با زیبایی هستی است و این رویکرد جامع نگر به ابعاد وجودی کودک است (سعیدی، ۱۴۰۳، ۷). Montenegro (2024) الگوی اشتاینر را منطبق بر مراحل رشد کودک دانسته و مهمترین ابزار آموزش آن را داستان سرایی آزاد می‌داند (Montenegro, 2024: 32). بر اساس تحقیق Telfer- Radzat & Brouillette (2021) هنر قلب آموزش والدورف است. Goldshmidt (2023) اهمیت تجربه هنری در تدریس و فرایند آموزش و مدیریت مشارکتی (جمهوریت معلمان) را اصول آموزش والدورف می‌داند (Goldshmidt, 2023: 82).

از نظر Rawson, et al. (2025) هنر مد نظر اشتاینر، ابزار بیداری روح از راه احساس است. همچنین Tyson (2023) تمامی مطالعات انجام شده در رویکرد والدورف را طبقه بندی نموده و به تنوع زیاد آنها اشاره کرده است. بر اساس یافته‌ی او، حدود ۲۷۰ مقاله، ۱۰۰ کتاب انگلیسی، ۶۰ تز دکتری و ۵۰ فصل کتاب با موضوع رویکرد والدورف انجام شده است (Tyson, 2024: 11). اما او معتقد است که این حوزه تحقیقی همچنان جوان است و به پژوهش‌های بیشتری نیاز دارد. مضاف بر استدلال Tyson، بررسی انتقادی محققین از مطالعات پیشین نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌ها بر بخشی از ابعاد تربیت هنری تمرکز کرده‌اند و کمتر به ارائه چارچوبی جامع و منسجم پرداخته‌اند. به عنوان مثال، برخی پژوهش‌ها صرفاً نقش خلاقیت و تخیل را برجسته ساخته‌اند، در حالی که گروهی دیگر بر کارکردهای عاطفی یا اجتماعی هنر تأکید کرده‌اند. این پراکندگی مفهومی سبب شده است که ارتباط نظام‌مند میان مؤلفه‌های تربیت هنری در رویکرد والدورف به صورت روشن تبیین نشود. افزون بر این، در بسیاری از مطالعات، نقش عناصر بنیادینی همچون محیط یادگیری و پیوند هنر با تجربه زیسته کودک و ... تحلیل نشده است. از سوی دیگر، بخش عمده‌ای از پژوهش‌های موجود دارای ماهیتی توصیفی بوده و بیشتر به معرفی ویژگی‌های نظام آموزشی والدورف پرداخته‌اند و کمتر به ترکیب، تحلیل و انسجام بخشی مفاهیم مرتبط با تربیت هنری کودکان اقدام کرده‌اند. بر این اساس، پژوهش حاضر تلاش دارد با بهره‌گیری از روش فراترکیب و تحلیل نظام‌مند مطالعات پیشین، ضمن شناسایی و تلفیق مفاهیم و مضامین مرتبط، الگویی جامع برای تربیت هنری کودکان در رویکرد آموزشی والدورف ارائه دهد؛ الگویی که بتواند ارتباط میان ابعاد مختلف تربیت هنری را به صورت منسجم تبیین کرده و شکاف موجود

شکل ۱: مراحل هفتگانه سندلوسکی و باروسو

یافته‌ها

سوال اول: مؤلفه‌های معنوی رویکرد آموزشی اشتاینر کدامند و از چه ویژگی‌هایی برخوردارند؟ یافته‌های این بخش با توجه به مراحل هفت گانه‌ی سندلوسکی و باروسو ارائه می‌گردد.:

گام اول: تنظیم سوالات پژوهش

در این گام، پرسشهای مبنایی مطرح شده که با پاسخ گویی به آنها محدوده کار مشخص می‌شود.

جدول ۱: پرسشهای گام نخست فراترکیب

پارامتر	سوال های پژوهش
چه چیزی (what)	با توجه به ادبیات، مولفه های هنری رویکرد اشتاینر کدامند؟
جامعه مورد مطالعه (who)	جامعه مورد مطالعه برای دستیابی به مولفه های هنری رویکرد اشتاینر کدام است؟
محدودیت زمانی (when)	آثار علمی و تحقیقات مربوط به چه دوره ی زمانی است؟
چگونگی روش (How)	چه روشی برای فراهم کردن مطالعات استفاده شده است؟

گام دوم: بررسی نظام مند متون

در این مرحله، انتخاب پایگاه‌های داده به منظور دستیابی به منابع علمی معتبر و جامع، بر اساس دامنه موضوعی و پوشش تخصصی هر پایگاه انجام شد. پایگاه ERIC به دلیل آنکه مهم‌ترین پایگاه اطلاعاتی در حوزه آموزش و تعلیم و تربیت است و پایگاه‌های Scopus، Scimedirect نیز به دلیل داشتن پوشش وسیع و سیستم ارجاع‌دهی قوی، قابلیت جستجوی پیشرفته و فیلترهای موضوعی، به عنوان پایگاه‌های اصلی جستجو تعیین شدند. همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی (بانک اطلاعات نشریات کشور و مجلات ایران، پایگاه استنادی

علوم جهان اسلام، پرتال جامع علوم انسانی، نورمگز، مگیران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و پایگاه اطلاعاتی علم نت) و پایگاه‌های دیگر خارجی (Web of Science، Google Scholar، ProQuest، EBSCO Essentials، DOAJ، Knowledge، Scientific Research) نیز به عنوان پایگاه‌های جستجوی مرتبه دوم تعیین شدند. کلیدواژه‌ها با توجه به محورهای تحقیق و از طریق بررسی ادبیات پیشین تعیین گردید و شامل ترکیبی از اصطلاحات بود (جدول ۲). برای افزایش دقت و جامعیت جستجو، این واژه‌ها با عملگرهای منطقی AND و OR ترکیب شدند.

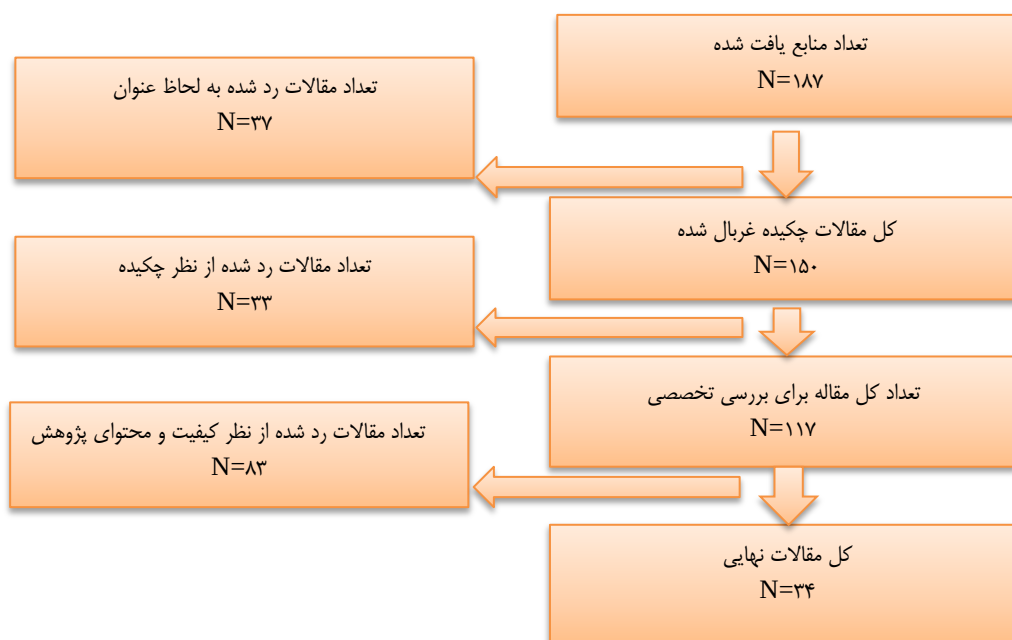
جدول ۲: کلید واژه های مورد استفاده در جستجوی منابع

شماره	کلید واژه فارسی	کلید واژه انگلیسی
۱	رویکرد آموزش، والدورف	Waldorf Educational Approach
۲	هنر در مدارس والدورف	Art in Waldorf Schools
۳	اندیشه‌ی هنری اشتاینر	Steiner's Artistic Thought
۴	تربیت هنری اشتاینر	Steiner's Artistic Education
۵	اندیشه‌ی زیبایی شناسی اشتاینر	Steiner's Aesthetic Thought
۶	فلسفه هنری اشتاینر	Steiner's Artistic Philosophy
۷	آفرینشگری و هنر در مدارس والدورف	Creativity and Art in Waldorf Schools
۸	ترکیبی از موارد بالا	

گام سوم: انتخاب مقاله های مناسب

در این گام پژوهشگر کیفیت مدارک بازبایی شده را با هدف انتخاب منابع معتبر، به کمک ابزار برنامه مهارت های ارزیابی حیاتی^۲ بررسی کرد. ابزاری که با طرح ده پرسش (۱: اهداف پژوهش (۲: منطق روش (۳: طرح پژوهش (۴: روش نمونه برداری (۵: جمع آوری داده ها (۶: انعکاس پذیری که شامل رابطه بین پژوهشگر و شرکت کنندگان است (۷: ملاحظات اخلاقی (۸: دقت تجزیه و تحلیل داده ها (۹: بیان واضح و روشن یافته ها (۱۰: ارزش پژوهش، دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات را مشخص کرد. هر یک از پرسش ها امتیاز از ۱۰ تا ۵۰ دارد و بر پایه مجموع امتیازهای داده شده، اعتبار هر مدرک ارزیابی می گردد. بر اساس مقیاس ۵۰ امتیازی، هر مدرک که امتیاز پایینتر از خوب (پایین تر از ۳۰) کسب کند حذف می شود (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷). در این پژوهش، برای هر مدرک امتیازی از عالی (۴۱ تا ۵۰)، بسیار خوب (۳۱ تا ۴۰)، خوب (۲۱ تا ۳۰)، متوسط (۱۱ تا ۲۰) تا ضعیف (۰ تا ۱۰) لحاظ شد. بر این اساس، تنها مطالعات با امتیاز عالی و بسیار خوب (مدارک با امتیاز بالاتر از ۳۰) انتخاب شدند.

در پایش اهداف، مطالعاتی که اهداف روشن داشته و بررسی آرای تربیتی اشتاینر و دلالت های هنری آن را هدف خود قرار داده بودند از امتیاز بیشنری برخوردار شدند. در منطق روش و طرح پژوهش، مطالعاتی که روش تحقیق و طرح پژوهش آنها با موضوع و اهداف پژوهش تناسب بیشتری داشته و روش اجرا با هدف هماهنگ بود، امتیاز بیشتری گرفتند. در روش نمونه گیری، چگونگی انتخاب شرکت کنندگان و روشن بودن معیار های ورود و خروج افراد و در جمع آوری داده ها، اصالت و دقت شیوه گردآوری اطلاعات مثلاً انجام مصاحبه عمیق یا مشاهده دقیق، ملاک امتیازدهی بود. در پایش رابطه پژوهشگر با شرکت کنندگان، عدم سوگیری پژوهشگر یا حداقل بیان سوگیری های احتمالی و در ملاحظات اخلاقی، داشتن کد اخلاق مقاله، ملاک امتیازدهی بود. در دقت تجزیه و تحلیل داده ها، صحت و دقت کدگذاری، استخراج منطقی داده ها و تحلیل های کمی و کیفی شفاف ملاک انتخاب بود. در گزارش یافته ها، نیز نتایج واضح و شواهد کافی برای نتایج و نهایتاً در گام آخر نیز اعتبار، اهمیت و فایده تحقیق در معرفی بهتر و شناخت بیشتر دیدگاه هنری اشتاینر، ملاک امتیازدهی بود.

شکل ۲: روند بازبینی و انتخاب منابع مرتبط

بعد از اتمام ارزیابی محققین، اسناد منتخب، توسط یک نفر متخصص و صاحب نظر بیرونی نیز کنترل و تایید گردید که جمعاً ۳۴ سند نهایی شد.

جدول ۳: پژوهش های منتخب در حوزه تحقیق

ردیف	نویسنده	سال	عنوان	آدرس (مجله یا دانشگاه)
۱	سعیدی	۱۴۰۳	هنر و زیبایی شناسی در مدرسه: رهاورد دیدگاه اشتاینر	آموزش پژوهی
۲	کریمی	۱۳۹۵	رویکرد زیبایی شناسی به تعلیم و تربیت: نگاهی به مبانی فلسفی مدرسه والدورف.	اولین همایش ملی آموزش هنر.
۳	سجادی	۱۴۰۰	تأثیر بازی و هنر بر یادگیری و هوش هیجانی کودکان بر اساس رویکرد والدورف	سلامت و آموزش در اوان کودکی
۴	قاسم پورمقدم	۱۳۹۶	مبانی و عناصر برنامه درسی مدارس والدورف	پژوهش در برنامه ریزی درسی
۵	سعیدی	۱۴۰۳	روایتی از چگونگی تلفیق اخلاق در برنامه درسی مدارس والدورف و اشارات تربیتی آن	تأملات اخلاقی
۶	رنجبر	۱۴۰۲	تبیین و بررسی آرای تربیتی اشتاینر و دلالت های تربیتی آن	سومین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرآیندهای تعلیم و تربیت.
۷	کرمی و یوسف زاده	۱۳۹۷	ارائه چارچوب پیشنهادی برای معلمان جهت تربیت زیبایی شناسی کودکان با تأکید بر گفتمان زیبایی شناسی دیوئی، اشتاینر و ویگوتسکی	توسعه حرفه ای
۸	توانا، مومنیان، شهبزاری، خطیبی نیا، مومنی، هاشمی	۱۴۰۱	مقایسه آراء مونتسوری، والدورف و رجیوآمیلیا در مورد آموزش اوان کودکی.	هفتمین کنگره بین المللی علوم روانشناختی و آموزشی.
۹	سلیمانی، ژیان حاجی محمدی، امیری اصل	۱۴۰۴	پرورش خلاقیت کودک در مکتب والدورف.	یافته های پیشروان علوم تربیتی و آموزشی
۱۰	پوردادود و همکاران	۱۳۹۹	ویژگی های عناصر اساسی برنامه درسی الگوی اشتاینر	تدریس پژوهی
۱۱	سعیدی، کریمی، البرزی، مرزوقی	۱۴۰۲	کشف و اعتباریابی کاربرست مؤلفه های دیدگاه تربیتی اشتاینر در برنامه درسی دوره ابتدایی	مطالعات برنامه درسی ایران
۱۲	پوردادود و همکاران	۱۳۹۹	ارزیابی عملکرد آموزشی مراکز پیش دبستانی شهر همدان بر اساس فلسفه ای اشتاینر	راهبردهای شناختی در یادگیری
۱۳	Ionova Luparenko	۲۰۲۳	Aesthetic education in Waldorf school: painting and form drawing	Publishing House "Baltija Publishing
۱۴	Brouillette & Telfer Radzat.	۲۰۲۲	What Waldorf Schools Teach Us about Elliot Eisner's Insights on the Value of Art	Academia Letters
۱۵	Bransby & Rawson.	۲۰۲۰	Waldorf education for the future: A framework for curriculum practice	Steiner Waldorf Schools Fellowship
۱۶	Attfield	۲۰۲۲	The young child's journey of 'the will': A synthesis of child-centered and inclusive principles in international Waldorf early childhood education	Journal of Early Childhood Research
۱۷	Attfield	۲۰۲۳	The "feeling-life" journey of the grade school child: An investigation into inclusive young citizenship in international Waldorf education	Journal of Curriculum and Pedagogy
۱۸	Bjørnholt.	۲۰۱۴	Room for thinking—The spatial dimension of Waldorf education	Research on Steiner Education
۱۹	Adams.	۲۰۰۵	Organic functionalism: An important principle of the visual arts in Waldorf school crafts and architecture	The Research Institute for Waldorf Education. Research Bulletin
۲۰	Aljabreen	۲۰۲۰	Montessori, Waldorf, and Reggio Emilia: A comparative analysis of alternative models of early childhood education	International Journal of Early Childhood

ردیف	نویسنده	سال	عنوان	آدرس (مجله یا دانشگاه)
۲۱	Turós	۲۰۲۴	Comparative analysis of the views of Montessori and Waldorf teacher trainers	Social Sciences & Humanities Open
۲۲	Telfer-Radzat, & Brouillette	۲۰۲۱	Arts-embedded education: Experiential learning in a Waldorf first-grade classroom	Journal for Learning through the Arts
۲۳	Lutzker	۲۰۲۴	Artistic practice in Waldorf teacher education: a sensory-aesthetic concept for a digital age	In Frontiers in Education
۲۴	Nordlund	۲۰۰۶	Art experiences in Waldorf education: Graduates' meaning making reflections	Doctoral dissertation, University of Missouri
۲۵	Rawson, Hsueh, & Cherng.	۲۰۲۵	An Inquiry into Waldorf Teachers 'Localization of the Curriculum: Practice, Reflection, and Dialogue	Research on Steiner Education
۲۶	Mašát.	۲۰۲۵	educational The use of textiles in the primary schools process at Waldorf	In Frontiers in Education
۲۷	Rawson.	۲۰۲۴	Translating, transmitting and transforming Waldorf curricula: one hundred years after the first published curriculum in 1925	In Frontiers in Education
۲۸	Koca	۲۰۲۲	Waldorf Approach in All Aspects.	Academy Journal of Educational Sciences
۲۹	Brouillette, Attfield, Telfer-Radzat	۲۰۲۵	One hundred years and counting: the international growth of Waldorf education	In Frontiers in Education
۳۰	Noorian Far, Emamjomeh, & Hamidi	۲۰۲۳	A comparative study of high scope, reggio emilia & waldorf approaches: providing guidelines for training of pre-primary teachers in iran	Iranian Journal of Comparative Education
۳۱	Caldarera.	۲۰۲۵	Moral education in the context of the arts	In Frontiers in Education
۳۲	Boland & Rohde	۲۰۲۲	The development of Steiner / Waldorf education: Looking through the lens of time.	Research on Steiner Education
۳۳	Lutzker	۲۰۲۲	Developing the artistry of the teacher in Steiner/Waldorf Education	Scenario 116, 56–67. doi: .10.33178/scenario.16.1.4
۳۴	Goldshmidt	۲۰۲۳	Waldorf Education and Anthroposophy – A Complex Relationship	Global Journal of Human Social Science: GLinguistics & Education.

گام چهارم: استخراج نتایج

مفاهیم بنیادین (مؤلفه های اولیه تربیت هنری) استخراج شده به همراه امتیاز دریافتی مدرک از سیاهه مهارت ها ارزیابی حیاتی و نیز رتبه کیفی، در جدول ۴ آورده شده است.

در این مرحله یکایک تحقیقات به دقت مطالعه و مفاهیم و معانی مربوط به ساحت هنری دیدگاه اشتاینر یادداشت شد. داده های خام ابتدا به واحدهای معنایی تفکیک و کدهای اولیه^۳ به آنها اختصاص یافت و مفاهیم بنیادین شناسایی شدند.

جدول ۴: اطلاعات مستخرج از متون

نام محقق	کد	کدهای اولیه (مؤلفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	امتیاز مهارت های ارزیابی حیاتی	رتبه کیفی
سعیدی (۱۴۰۳)	۱	هنر و زیبایی شناسی بنیاد آموزش، نزدیک سازی جوامع معنوی/هنری و مادی/علمی استفاده از هنر برای پرورش، توسعه و بهبود احساسات هنر اصلی اساسی در مدارس	۴۸	۶

رتبه کیفی	امتیاز مهارت‌های ارزیابی حیاتی	کدهای اولیه (مولفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	کد	نام محقق
۲۰	۴۶	فعالیت‌های هنری، موسیقی، داستان‌گویی و تجربه‌های عملی جهت پرورش روحی کودک.	۲	کریمی (۱۳۹۵)
۲۱	۴۶	ایجاد محیط هنری و خلاق و آزاد تاکید بر جنبه های زیبایی شناسی مشغولیت دانش آموزان به دستاوردهای هنری بشر مشغولیت دانش آموزان به تاریخ فرهنگ و تمدن	۳	سجادی (۱۴۰۰)
۲۵	۴۵	پرورش یکپارچگی حس‌ها فعالیت های روزانه هنرمندانه کودکان	۴	قاسم پورمقدم (۱۳۹۶)
۱۵	۴۷	توجه خاص به پرورش اخلاق، زیبایی‌شناسی تربیتی و ارزش‌های انسانی تاکید بر خلاقیت هنری کودک توسعه تخیل	۵	سعیدی (۱۴۰۳)
۱۲	۴۷	پرداختن به نیازهای ذوقی و هنری انسان تربیت انسان آزاد، اخلاق‌گرا و زیبایی‌پسند برنامه درسی نقاشی، موسیقی، حرکت، و تئاتر آموزش انسان‌محور و هنرمحور پرورش اخلاق از طریق پرورش احساسات	۶	رنجبر (۱۴۰۲)
۸	۴۸	زیبایی‌شناسی، قلب آموزش هدف زیبایی‌شناسی، پرورش آگاهی‌های شاعرانه، تصور و تصویرگری ذهنی و تخیل کودکان است.	۷	کرمی و همکاران (۱۳۹۷)
۲۴	۴۵	یادگیری از راه هنر، داستان، موسیقی یادگیری هنرمحور، مبتنی بر تخیل معلم پرورش‌دهنده تخیل آهنگ و ریتم کلام معلم	۸	توانا و همکاران (۱۴۰۱)
۱۶	۴۷	رشد معنوی از طریق فعالیت‌های هنری مانند نقاشی، موسیقی و ... آزادی کودک در یادگیری پرورش قابلیت‌ها و خلاقیت‌های منحصر به فرد	۹	سلیمانی و همکاران (۱۴۰۴)
۷	۴۸	تأکید بر حفظ زندگی طبیعی کودکان تأکید بر تفکر خلاق تأکید بر داستان‌های تخیلی تأکید بر زیبایی زبان‌ها استفاده از داستان‌ها و قصه های بومی فعالیت های عملی آشنایی با حواس پرورش جسم و حواس مسئولیت فرهنگی	۱۰	پورداود و همکاران (۱۳۹۹)
۴	۴۹	اهمیت یکسان سر، قلب و دست‌ها زیبایی‌شناسانه و فعالیت‌های هنری زیربنای برنامه درسی بیدارسازی احساسات هنری دانش آموزان تدریس متون زنده	۱۱	سعیدی و همکاران ۱۴۰۲
۹	۴۸	فعالیت‌های روزانه ی عملی و هنرمندانه پرورش تخیل کودکان بر اساس سن آنها روح بخشی به دنیای مادی و ارتباط عمیق با دنیای طبیعی و بومی	۱۲	پورداود و همکاران (۱۳۹۹)

رتبه کیفی	امتیاز مهارت‌های ارزیابی حیاتی	کدهای اولیه(مولفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	نام محقق	کد
		یادگیری موسیقی، نقاشی، سفالگری، یوریتمی و شکلهی به گفتار. گفتار دارای موسیقی اخلاق، ریشه در دل انسان دارد، نه در دستور.		
۳	۴۹	توسعه یکپارچه شخصیت کودک از طریق تجربیات طبیعی جهت گیری انسان گرای رویکرد آموزش زیبایی شناختی توسعه کامل و یکپارچه کودک(فکری،اخلاقی، عاطفی و حسی و ارادی) نقاشی، طراحی، مجسمه سازی، دکلمه، آواز، موسیقی، تولیدات دراماتیک فعالیت های فوق برنامه تشویق خلاقیت هنری کودک ترکیب رویکردهای علمی و هنری مشاهده آگاهانه طبیعت و توسعه نگرش عاطفی و ارزشمند طبیعی ترکیب نقاشی با درس های تاریخ محلی و تاریخ طبیعی، گیاه شناسی و جانور شناسی ، فیزیک و ... درک هنر و خلق هنر بواسطه فعالیت زیبایی شناختی	Ionova & Luparenko Y.(2023).	۱۳
۱۹	۴۶	هنر، امکان دیدن تازه چیزها ست هنرها یی نظیر عکاسی و نقاشی و ... تصویری ماندگار در ذهن کودکان باقی می گذارد آموزش هنر است	Brouillette, L., & Telfer Radzat, K(2022)	۱۴
۲۸	۴۳	پرورش قوه تخیل بر اساس تجربیات مستقیم هنر راهی برای درک جهان تصویرسازی به کمک واژه ها قضاوت های مستقل در منطق، حقوق، زیبایی شناسی و اخلاق و ... کلاس درس در فضای باز تدریس کمپ محور ادغام حس ها برای رابطه کودک با جهان	Bransby, K., & Rawson, M(2020)	۱۵
۲۳	۴۵	فضای یادگیری طبیعی، باز و پویا کشف و خلق خود از طریق بازی یادگیری در دل طبیعت مثلا در مزرعه آموزش با الهام از طبیعت پیروی آموزش از قوانین طبیعت بازی تخیل را شعله ور می کند	Attfield, K.(2022)	۱۶
۱۳	۴۷	شکل وسیعتری از دیدن و درک جهان با توسعه تخیل عناصر سه گانه «خوبی، زیبایی و حقیقت» چارچوب آموزش اند آموزش حسی و عاطفی و اخلاقی کودک به کمک هنر درک زیبایی جهان از طریق برنامه درسی محیطی، تجربی، عینی توسعه تحلیل و قضاوت انتقادی از طریق تعامل هنری طبیعت بهترین آموزگار است	Attfield, K.(2022)	۱۷
۲۶	۴۵	ا تجربه های متکثر ز طریق برنامه درسی هنری مسئولیت فرهنگی از طریق برنامه درسی هنر تصویر کردن داستان ها و افسانه ها تزئین ظاهر اتاق ها و تناسب رنگ های روح فزا	Bjørnholt, M(2014).	۱۸

نام محقق	کد	کدهای اولیه (مولفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	امتیاز مهارت های ارزیابی حیاتی	رتبه کیفی
		تزئین کلاس با عناصر سبز طبیعت کلام خوش آوا، دل نشین و اثرگذار معلم استفاده از ریتم و حرکت در آموزش روح بخشی به کلمات پرورش احساسات، تحریک حسی-حرکتی یادگیری از طریق درگیر شدن با اشیاء واقعی		
Adams, D.(2005)	۱۹	الهام گیری کودک از طبیعت در طراحی ها پیوند طراحی با زندگی فراگیر پیوند طراحی با تعالی روحی و معنوی پیوند زندگی معنوی با زندگی واقعی از طریق آفرینشگری هنری الهام از طبیعت در نقاشی و هنر نقاشی های دیواری طبیعت گرا، داستان محور، اسطوره نگر و اخلاق مدار	۴۸	۱۰
Aljabreen, H.(2020)	۲۰	تمرکز بر خلاقیت و بازی های تخیلی ایجاد محیطی زیبایی شناختی رشد تخیل در نتیجه برنامه هنری و فعالیت های عملی رشد طبیعی با خلق فرصت کاوش قدردانی هنری و عشق به زیبایی عشق به میراث فرهنگی تشویق یادگیری هنر، نیکی، زیبایی و حقیقت آموزش کردار نیک از طریق پروژه هنری قصه های کلاسیک بهترین شیوه تدریس زبان و تاریخ	۴۶	۲۲
Turós .(2024)	۲۱	داستان گویی، هنر، نمایش و ایفای نقش تأکید بر هنر، ایفای نقش، توسعه تخیل از طریق داستان ها و بازی نگاهی تحلیلی و چالشی به مفاهیم سنتی عبارات و کلمات معنادار و صاحب روح اجتماعات ارگانیک دست اندام هوش است	۴۹	۵
Telfer-Radzat, & Brouillette (2021).	۲۲	تجربه بصری و تصویری به جای مفاهیم انتزاعی صدا، ریتم، آهنگ و موسیقی در یادگیری تبدیل ذهنیت و انتزاع به عینیت و حس یادگیری پایدار از طریق فعالیت های هنری خلق هنر برای ایجاد انگیزه و علاقه فعالیت های هنری در جهت توسعه فردی و اجتماعی تبدیل دراک افراد به تصویر از طریق تخیل تمرکز بر تفکر، احساس و اراده و تلفیق آنها تمرکز بر پرورش جسم تأکید بر یادگیری عملی برنامه درسی مبتنی بر داستان های طبیعت، افسانه ها و اسطوره ها کودکان باید حروف زنده را در بدن، دست ها و حافظه شان تجربه کنند آموزش هنر است تصویر سازی و داستان و روایت	۵۰	۱

رتبه کیفی	امتیاز مهارت‌های ارزیابی حیاتی	کدهای اولیه(مولفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	کد	نام محقق
۱۱	۴۸	آموزش به‌مثابه هنر از طریق عمل هنری تجربه حسی و مستقیم پدیده ها تاکید بر ادغام علم و هنر و تمدن فضایی زیباشناختی، اخلاقی، حسی و انسانی هنر تجربه‌ای زیباشناختی است که ادراک و تخیل را تقویت کند پرورش اخلاق از طریق تهییج احساسات	۲۳	Lutzker (2024)
۲	۵۰	دانش‌آموزان کشف را در آغوش می‌گیرند هنرمندان به قلمرویی فراتر از جهان فیزیکی رفته جایی که حقیقت و زیبایی نهفته است افکار نماینده تمام واقعیت زنده نیستند و هنر کمبودها را جبران می‌کند. هماهنگ کردن حس و عقل دانش آموز از طریق تجربه متعالی با هنر داستان‌گویی دراماتیک، بازی نقش، نقاشی، آواز، حرکت خلاقانه و ... ادبیات، شعر، موسیقی، یوریتمی، درام، هنرهای تجسمی، هنرهای عملی، کارهای دستی مشاهده اشیاء زیبای طبیعت تصاویر استعاری ابزارهای قدرتمند معنا سازی و تخیل فرصت خلق معنا به دانش‌آموزان با شکل‌دهی تصاویر ذهنی و خلق تصاویر زندگی کردن در داستان زندگی کردن در تمدن و تاریخ روایت‌های افسانه‌ای و داستان‌های عامیانه داشتن میزهای طبیعت برای لمس بداهه نوازی در ژانرهای مختلف موسیقی	۲۴	Nordlund (2006)
۲۹	۴۳	بهره‌گیری از میراث فرهنگی غنی محلی هنر ابزار بیداری روح از راه احساس رشد وجدان درونی	۲۵	Rawson, et al.(2025)
۱۷	۴۷	آموزش یک هنر است آموزش همچون یک اثر هنری زنده تجربه زیبایی‌شناختی سازنده هویت کودک تجربه زیبایی‌شناختی سازنده هویت فرهنگی کودک معلم هنرمند کلاس کودک «اثر هنری زنده» است که باید با عشق و شهود پرورده شود	۲۶	Mašát. (2025)
۳۰	۴۲	رشد همه‌جانبه کودک (جسمی، روانی، اخلاقی، هنری) هنر و زیبایی‌شناختی پایه‌ی آموزش کلام تاثیرگذار معلم و دانش آموز آهنگ و موسیقی کلام در یادگیری	۲۷	Rawson (2024)
۳۴	۴۰	ادغام هنر، تخیل، تجربه عملی و آموزش درونی آموزش انسان‌محور و خلاق آموزش هنری و طبیعی	۲۸	Koca (2022).
۳۲	۴۱	رویکرد جامعی از تجربیات یادگیری شناختی، هنری و عملی نقاشی، موسیقی و نمایش و صنایع دستی یادگیری صرفاً ذهنی نیست؛ بلکه شامل تجربه حسی، عاطفی و هنری و اخلاقی است	۲۹	Brouillette & Et al (2025)

رتبه کیفی	امتیاز مهارت‌های ارزیابی حیاتی	کدهای اولیه (مولفه های اولیه تربیت هنری اشتاینر)	کد	نام محقق
		تربیت هنری و خلاق، پاسخ والدورف به چالش‌های ماشینی شدن، یادگیری سطحی و از خودبیگانگی		
۱۴	۴۷	هنر، بازی تخیلی، قصه‌گویی و فعالیت‌های دستی معلم در نقش راهنمای هنری-روحانی تخیل، تصویر و هیجان مهم‌ترین ابزار یادگیری‌اند کلاس به مثابه‌ی اثر هنری نه خشک و بی روح بازی‌های تخیلی و کلاس‌های درس با مواد طبیعی	۳۰	Far, Emamjomeh, & Hamidi (2023)
۱۸	۴۷	نقش محوری هنرها در برنامه درسی و آموزش یادگیری سایر مطالب از طریق هنر داستان‌سرایی، نمایش و تصاویر کلامی جهت بیداری تخیل پرورش شهروندانی با مشارکت آزادانه، انتقادپذیر، و خلاقانه هنر و اخلاق در آموزش «انسانی‌تر کردن آموزش»	۳۱	Caldarera (2025)
۳۳	۴۱	عنصر هنری جوهره آموزش را تشکیل می‌دهد. رویکرد هنری خاص به تدریس تاکید بر ارزش‌های انسانی و اخلاقی و هنری پشتیبانی مستمر از فضای آزاد در تعلیم و تربیت، آزادی در خلاقیت و بیان هنری	۳۲	Boland, N., & Rohde, D.(2022)
۳۱	۴۲	تمرین هنری بُدی اساسی از رشد شخصی و حرفه‌ای معلم تمرین منظم هنر بخش اساسی از آمادگی معلم برای یادگیری هنر تدریس	۳۳	Lutzker (2022)
۲۷	۴۵	تعلیم نوعی هنر تربیتی، ارتباط عمیق و معنادار کودکان با دنیای طبیعی، یادگیری از طبیعت پرورش اخلاق از راه برانگیختن احساسات درونی، مدرسه آزاد، کودکان یکسان، والدین یکسان و مهم‌تر از همه، معلمان یکسان، عمل خلاقانه و شهودی معلم نه بر اساس قواعد خشک	۳۴	Goldshmidt (2023)

گام پنجم؛ تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته‌های کیفی:

در این بخش ابتدا کدهای فوق با یکدیگر مقایسه، هم‌پوشانی‌ها حذف شد و کدهای اولیه به کدهای محوری^۴ سطح بالاتر تبدیل شدند. این دسته بندی شامل کدهایی بود که از یک ایده یا مفهوم مشترک صحبت می‌کردند. سپس روابط و الگوهای بین دسته‌ها تحلیل و دسته‌بندی‌ها، سازمان‌دهی بهتری یافتند. در مرحله بعد، دسته‌ها با هم تلفیق شده و با بازتفسیر آنها، مضمون‌های فرعی استخراج شدند. مضمون‌های فرعی انتزاعی‌تر بوده و از تجميع چند کد حاصل شدند. معیارهای مهم برای تبدیل کد به مضمون؛ شباهت معنایی، ارتباط مفهومی، پاسخ به سوال پژوهش و تکرار در داده‌ها بود. به عنوان مثال، احساس و تجربه‌ی زنده‌ی جهان به عنوان یک مضمون فرعی از ترکیب کدهای: ارتباط عمیق و معنادار کودکان با دنیای طبیعی، آموزش

طبیعی، مشاهده اشیاء زیبای طبیعت و یادگیری از طریق درگیر شدن با اشیاء واقعی حاصل شد. سرانجام، با مطابقت مضمون‌های فرعی با داده‌های اصلی و بازنگری و اصلاح مجدد، مضمون‌های نهایی با حفظ دقت مفهومی و انسجام نظری به دست آمدند. مهمترین ملاک تبدیل مضمون فرعی به مضمون اصلی، وحدت مفهومی مضامین فرعی حول یک مفهوم مرکزی مشترک بود. مفهوم مرکزی که ارتباط درونی قوی با مضامین فرعی خود و تمایز بیرونی قوی با سایر مضمون‌های اصلی داشته باشد مثلاً سه مضمون آزاد گذاشتن تخیل؛ خلق زیبایی و تلفیق تخیل، احساس و اراده، مضمون فراگیر تولید هنری و آفرینشگری را ساخت (جدول ۵). این رویکرد طبقه بندی نظام‌مند، شفافیت و اعتبار کیفی یافته‌ها را ارتقا بخشید.

جدول ۵: مقوله بندی یافته ها

مضمون اصلی	مضمون فرعی	کد منبع	فراوانی
درک و شناخت هنری	بیداری روحی	۲-۶-۲۳-۲۴-۲۵	۵
	نگاه هنرمندانه به جهان	۶-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۷-۲۴-۳۰	۷
	ادراک شهودی	۷-۱۴-۱۷-۲۳-۲۴-۲۶	۶
	معنا بخشی به پدیده ها	۱۲-۱۳-۲۲-۲۴	۴
	حساسیت به زیبایی ها	۳-۵-۱۳-۲۲-۲۶	۶
تولید هنری و آفرینشگری	آزاد گذاشتن تخیل	۵-۷-۸-۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۶-۱۷-۲۰-۲۱-۲۴-۲۸-۳۰	۱۴
	خلق زیبایی	۴-۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۹-۲۲-۲۴-۲۹	۱۰
	تلفیق تخیل، احساس و اراده	۱۱-۱۳-۲۲-۲۸-۲۹	۵
زیبایی شناسی	تفسیر زیبایی	۱-۳-۱۳-۱۵-۱۷	۵
	درک کیفیت، ظرافت، و معنای تجربه‌ی انسانی	۱۳-۱۵-۱۷-۲۲-۲۳-۲۴	۶
	شناخت روحی از طریق احساس و تجربه‌ی زیبا	۲-۹-۱۹-۲۲-۲۴	۵
هماهنگی درونی با طبیعت	حس شگفتی، احترام و عشق نسبت به طبیعت.	۱۰-۱۲-۱۷-۱۸-۱۹-۲۲-۲۴-۳۴	۸
	شناخت شهودی طبیعت	۱۳-۱۶-۱۷-۱۹-۳۴	۵
	زیستن در ریتم طبیعت	۱۳-۱۵-۱۶-۱۷-۱۹-۲۰	۶
	یادگیری از طبیعت	۱۳-۱۵-۱۶-۱۷-۱۹-۲۲-۲۳-۳۴	۹
یادگیری هنر محور	یادگیری خود هنر	۱-۴-۵-۶-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۸-۱۹-۲۱-۲۲-۳۴	۲۵
	یادگیری به کمک هنر	۲-۸-۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۳۴	۲۱
شناخت میراث فرهنگی	آشنایی با میراث معنوی فرهنگی	۳-۱۰-۱۸-۲۰-۲۲-۲۴-۲۵	۷
	آشنایی با تمدن	۳-۱۲-۲۰-۲۳-۲۴	۵
	مسئولیت‌پذیری فرهنگی	۱۰-۱۳-۱۸-۲۶	۴
شناخت ادبی	درک زیبایی زبان، تصویرسازی و موسیقی کلام	۸-۷-۱۰-۱۵-۱۸-۲۷	۶
	توانایی دیدن روح در کلمات	۷-۱۱-۱۸-۲۱-۲۲	۵
	لمس کلام و موسیقی زبان	۱۲-۱۵-۱۸-۲۲-۲۷	۵
تعالی روحی و ذوقی	هماهنگی کامل انسان و طبیعت	۱۰-۱۳-۱۶-۱۷-۱۸-۲۳-۳۴	۷
	زیبایی در محیط و فضا	۳-۹-۱۰-۱۲-۱۵-۱۶-۱۷-۲۰-۲۳-۳۲-۳۴	۱۱
	موسیقی غذای روح	۲-۶-۸-۱۲-۱۳-۲۳-۲۴-۲۹	۸
	حضور هنرمندانه معلم	۱۱-۱۲-۲۱-۲۲-۲۴-۲۶-۳۰-۳۳-۳۴	۹
رشد تجارب حسی و لمسی	احساس و تجربه‌ی زنده‌ی جهان	۲-۴-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۲-۲۳	۱۷
	یادگیری از طریق تجربه و مشارکت فعال	۴-۶-۱۳-۱۵-۱۶-۱۸-۲۱-۲۲-۲۴-۲۶-۳۴	۱۱
	رشد هماهنگ بدن و آرامش فیزیکی	۴-۱۰-۱۲-۲۱-۲۲	۵
رشد فضائل اخلاقی	رشد اخلاق از راه تجربه هنری و معنوی	۵-۱۳-۱۵-۱۷-۲۰-۲۳-۲۷-۲۹-۳۱-۳۲	۱۰
	پرورش اخلاق از طریق احساس و تخیل	۱۷-۱۲-۲۴-۲۵	۴
	فضیلت اخلاقی از طریق شناخت و عشق درونی	۲۴-۲۵-۳۴-۲۳-۶	۵

همچنین هم زمان با بررسی مقالات اولیه، تحلیلها صورت می‌گرفت که جستجوهای بیشتر و تحلیل های مجدد، موجب اصلاحات در نتیجه‌گیری ها و تقویت آنها می‌شد. روایی دسته بندی نهایی نیز با استفاده از نظر یک خبره که مجری رویکرد والدورف است، مورد

گام ششم: کنترل کیفیت جهت اعتباربخشی یافته‌ها: محقق با جستجو در پایگاه‌های داده معتبر و همچنین جستجوی جامع و چندمرحله‌ای، از استخراج کامل منابع اطلاعاتی، اطمینان پیدا کرد (چک لیست مهارت های ارزیابی حیاتی مورد استفاده قرار گرفت).

با یکدیگر و ساخت یک کل منسجم و واحد، زمینه تحقق تربیت هنری کودکان را در رویکرد آموزشی والدورف فراهم می‌کنند. همچنین در تحلیل این بخش باید گفت که مؤلفه‌های نهایی حاصل استخراج، ترکیب و تفسیر نظام‌مند یافته‌های مطالعات پیشین است و در فرایند سنتز، مفاهیم از منابع اولیه و ثانویه در یک سطح بالاتر انتزاعی ادغام شده‌اند. از این‌رو، مرز میان مؤلفه‌های برگرفته‌ی مستقیم از آثار اولیه و مؤلفه‌های حاصل از تفسیر پژوهشگران بعدی و تفسیر محقق در مرحله ترکیب نهایی تا حد زیادی از بین می‌رود و تفکیک‌پذیری دقیق آن‌ها در سطح مدل مفهومی نهایی امکان‌پذیر نیست؛ بلکه آنچه ارائه می‌شود، یک ساختار مفهومی یکپارچه و بازساخت‌یافته از کل ادبیات مرتبط است. (شکل ۲).

بررسی و تأیید قرار گرفت و میزان توافق حاصل شده، ضریب کاپای (۰/۸۹) بدست آمد که نشان از توافق قابل قبول پژوهشگرو فرد خبره در مورد یافته‌ها بود. گام هفتم: درگام نهایی فراترکیب، پس از استخراج مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین اصلی، روابط میان آن‌ها تحلیل و مدل مفهومی پژوهش ترسیم شد. هدف از این مرحله، ارائه تصویری منسجم از ابعاد و مؤلفه‌های الگوی تربیت هنری کودکان در رویکرد آموزشی والدورف بود. بر این اساس، داده‌های حاصل از مطالعات منتخب در قالب مضامین فراگیر سازمان‌دهی شدند و پیوند میان عناصر اصلی الگو مشخص گردید. یافته‌ها نشان داد که الگوی تربیت هنری کودکان در رویکرد والدورف بر ۱۰ مؤلفه‌ی بنیادین استوار است. بر اساس تحلیل روابط میان مؤلفه‌ها، مدل مفهومی نشان می‌دهد که مؤلفه‌ها در تعامل

شکل ۲: الگوی مؤلفه‌های هنری رویکرد آموزشی اشتاینر

بحث و نتیجه گیری

در فلسفه‌ی آموزشی اشتاینر، آموزش با زیبایی، احساس، تخیل و عمل آمیخته می‌گردد تا رشد همه‌جانبه‌ی انسان را در سه بُعد تفکر، احساس و اراده ممکن سازد. (سعیدی، ۱۴۰۳، ۸). اشتاینر معتقد بود که تعلیم و تربیت نباید به انتقال دانش محدود شود، بلکه باید تجربه‌ای زنده و زیباشناختی بیافریند. «زیبایی، دروازه‌ای است که روح کودک از آن وارد جهان می‌شود» (Steiner, 1924 / 1995). از این‌رو، آموزش والدورف، ساختاری انعطاف‌پذیر، ریتم‌دار و آکنده از جلوه‌های هنری دارد (Telfer-Radzat, & Brouillette, 2022). و کودک از طریق آن، درک هنرمندانه از جهان پیدا می‌کند (Tyson, 2023: 10). نگاه هنرمندانه به جهان، یعنی دیدن واقعیت‌ها نه فقط با چشم، بلکه با احساس، تخیل و شهود؛ یعنی کودک در هر چیز، نشانی از حقیقت، زیبایی و زندگی پیدا می‌کند. در این رویکرد، جهان یک اثر هنری زنده است و انسان بخشی از آن که می‌تواند با درک زیبایی، نظم و هارمونی طبیعت به شناختی روحی از جهان دست یابد. لذا آموزش باید در قالبی هنری ارائه شود تا در قلب جای گیرد. «آموزش باید عملی زنده باشد، نه تکرار دستورالعمل‌ها؛ باید از روح معلم زاده شود، نه از کتاب» (Steiner, 1919). اما الگوی تربیت هنری اشتاینر دارای مؤلفه‌هایی است که مقاله حاضر به طرح آن پرداخته و نتیجه ترکیب ساختمان و معنادار یافته‌های تحقیقات و مطالعات پیشین است. بر اساس این الگو، اشتاینر به توسعه‌ی درک و شناخت هنری فراگیران از طریق بیداری روحی، نگاه هنرمندانه به جهان، ادراک شهودی، معنا بخشی به پدیده‌ها و درک روح و پدیده هنری معتقد است. می‌گوید: «شناخت هنری بر حس و تخیل استوار است. آن‌جا که علم با اندازه‌گیری متوقف می‌شود، هنر ادامه می‌دهد تا به روح واقعیت برسد» (Steiner, 1923 / 1984). بنابراین با تفکر شهودی، انسان در روند آفرینش جهان سهیم می‌شود و دیگر تماشاگر جهان نیست، بلکه همکار آفرینش است و این یکی از زیباترین بخش‌های رویکرد اشتاینر است. در اندیشه او، فراگیر با اثر هنری به عنوان یک موجود زنده و معنوی برخورد می‌کند، نه فقط یک شیء مادی. بنابراین ادراک هنری، فراتر از مشاهده صرف حسی است. این ادراک انسان را دعوت می‌کند تا با روح پدیده‌ی هنری ارتباط برقرار کند و نیروی زنده و خلاق را که در اثر هنری جاری است، احساس نماید. از نظر او، هنر تا عمق واقعیت ادامه می‌دهد و روح جهان را در قالب فرم، صدا یا حرکت نمایان می‌کند. بنابراین انسان وظیفه دارد ادامه دهنده‌ی آفرینش باشد؛ یعنی با تخیل و عمل خلاق خود، زیبایی و معنا را در جهان گسترش داده و خالق آن باشد. (Nicol, Taplin, 2018: 98) همچنین در این دیدگاه، تخیل، احساس و اراده سه

عنصر اساسی آفرینشگری انسان اند، تخیل انسان را با جهان معنوی و نیروی پنهان پدیده‌ها آشنا می‌کند، احساس تجربه‌ی زنده و درونی آن پدیده‌ها را ممکن می‌سازد و اراده، تجربه را در عمل و آفرینش فعال می‌کند. در مدارس والدورف، کودک از طریق تجربه‌های زیباشناختی (ادبیات، طبیعت، موسیقی و...) به شناختی درونی از جهان می‌رسد و از این طریق روح او تعالی می‌یابد. پس تربیت باید به گونه‌ای سامان یابد که به تعالی روحی و پرورش ذوق زیبایی‌شناختی بینجامد، این تعالی نه از طریق آموزش نظری، بلکه از رهگذر تجربه‌های زیباشناختی، تفسیر زیبایی و درک ظرافت، و معنای تجربه‌های انسانی حاصل می‌شود. اشتاینر معتقد است، شناخت زیبایی جهان تنها نوعی لذت حسی نیست؛ بلکه راهی است برای شناخت عمیق‌تر واقعیت. بنابراین، شناخت زیبایی جهان چیزی شبیه «دیدن با قلب» است، دیدنی که در آن جهان بیرونی و جهان درونی برای لحظه‌ای واحد می‌شوند و در این وحدت، انسان به تجربه واقعی زیبایی می‌رسد. همچنین در نگاه اشتاینر، آموزش با الهام از طبیعت و قوانین طبیعت است (Attfield, 2022). طبیعت تنها محیط یادگیری نیست، بلکه معلمی زنده و الهام‌بخش است. کودک با مشاهده‌ی چرخه‌های طبیعت، قانون‌های بنیادی زندگی (تغییر، ریتم، توازن و هماهنگی) را تجربه می‌کند. لذا آموزش باید مانند خود طبیعت، زنده، پویا، خلاق و در حال تحول باشد. «در آموزش، باید از طبیعت بیاموزیم که چگونه نیروهای درونی خود را به نرمی و هماهنگی آشکار می‌سازد» (Steiner, 1919 / 1976). همچنین در رویکرد، هنر فقط درس نیست بلکه شیوه‌ی یادگیری است؛ یعنی کودک از طریق تجربه هنری، بهتر می‌فهمد، عمیق‌تر احساس می‌کند و کامل‌تر رشد می‌کند. از نگاه اشتاینر، تاریخ بشر فقط روایت حوادث نیست، بلکه تجلی تدریجی روح انسانی در فرهنگ‌ها، هنرها و ادیان است. هر تمدن مرحله‌ای از بیداری آگاهی بشر را نشان می‌دهد. می‌گوید: «در هر معبد، نقاشی یا اسطوره، می‌توان ردی از مسیر روح انسان به سوی آگاهی یافت» (Steiner, 1924 / 2004). لذا کودک باید با روح فرهنگ‌ها ارتباط گرفته و با حس مسئولیت‌پذیری، نگهبان زنده‌ی میراث فرهنگی باشد و با آگاهی و هنر دوباره به سرچشمه‌ی معنوی فرهنگ‌ها بازگردد. همچنین ادبیات نیز از جنبه‌های عمیق اندیشه‌ی اشتاینر است. او ادبیات را نه صرفاً هنر زبان، بلکه بیان روح انسان در قالب کلمه می‌داند. باور داشت که واژه‌ها فقط ابزار انتقال معنا نیستند، بلکه حامل نیروهای زنده‌ی روحی هستند. «زبان، تنفس روح است؛ شعر، آوازی است که در آن انسان با کیهان سخن می‌گوید» (Steiner, 1924 / 2004). لذا، معلم باید راوی و هنرمند سخن باشد و با لحن، ریتم و احساس، ادبیات را زنده

کند تا کودک با جان خود آن را تجربه کند. کودک نیز باید با قصه‌ها، افسانه‌ها، اسطوره‌ها و... خود را تغذیه روحی کرده و به پرورش احساسات، تخیل خود بپردازد و با ادبیات زندگی کند نه آنکه فقط آن را بخواند. «آنچه با قلب گفته شود، در قلب شاگرد می‌نشیند؛ آنچه تنها با ذهن بیان شود، در هوا محو می‌گردد» (Steiner, 1924 / 2004). همچنین در مکتب والدورف، آموزش فراتر از آموزش صرفاً علمی یا عملی است و هدف اصلی آن، تعالی روح و ذوق هنری انسان است. می‌گوید: «هدف آموزش، تربیت انسانی است که از نظر روحی پرورش یافته و جهان را با چشمان درونی می‌بیند» (Steiner, 1919/ 1996). لذا معلم می‌بایست با قصه‌گویی، تصویرسازی و موسیقی کلام، روح دانش‌آموز را پرورش دهد. درس‌ها باید با انواع هنر (موسیقی، نقاشی، نمایش، اورتیمی و...) ترکیب شوند و دانش‌آموزان باید با تخیل، احساس و اراده به مفاهیم دست یابند. همچنین اشتاینر معتقد بود یادگیری کودک نباید صرفاً ذهنی، بلکه حسی و حرکتی باشد؛ به ویژه در سال‌های اولیه تحصیل. حس و تجربه‌ی لمسی ابزار اصلی پرورش کودک متعادل و خلاق است و باعث یادگیری فعال، هماهنگی بین چشم، دست، پرورش تخیل و شهود، یادگیری متوازن و ایجاد حس زیبایی در او می‌گردد. همچنین مطابق دیدگاه اشتاینر، اخلاق را نباید صرفاً با دستور، بلکه باید از طریق تجربه‌ی زیبایی، هنر و فعالیت‌های روحانی پرورش داد. «زیبایی، اخلاق و عشق به حقیقت از طریق تجربه‌ی هنری وارد روح کودک می‌شود» (Steiner, 1984 / 1923). لذا مدرسه می‌بایست اخلاق را از طریق تجربه مستقیم زیبایی و هنر، همراه با تمرین‌های معنوی، درونی و شهودی کند؛ نه از طریق دستورالعمل‌های خشک و منطقی. در نهایت اینکه الگوی حاصل از این پژوهش به شیوه‌های ذیل می‌تواند آموزش هنری و زیبایی‌شناسی کودکان را اعتلاء ببخشد:

- ۱- ایجاد محیط هنری و خلاق و آزاد
- ۲- تدارک فعالیت‌های روزانه عملی و هنرمندانه
- ۳- استفاده از داستان‌ها و قصه‌های بومی
- ۴- الگو و اسوه بودن معلم در ارزش‌های هنری
- ۵- بروز آزادانه احساسات و عواطف
- ۶- استفاده از داستان‌سرایی، روایت، قصه، نمایش، نقاشی، مجسمه‌سازی، موسیقی و... در تدریس
- ۷- حفظ زندگی طبیعی کودکان
- ۸- توجه به ریتم طبیعی زندگی
- ۹- سیر کردن حواس کودک
- ۱۰- مشاهده آگاهانه طبیعت
- ۱۱- ادغام هنر در همه‌ی موضوعات درسی
- ۱۲- تجربه‌های متنوع شادی و لذت مثلاً جشن‌ها و اردوها

۱۳- کلاس درس در فضای باز

۱۴- آموزش طبیعت محور

۱۵- تصویر کردن داستان‌ها و افسانه‌ها در محتوای برنامه درسی

۱۶- تجربه حرکتی

۱۷- تجربه بصری و تصویری به جای مفاهیم انتزاعی

۱۸- کلاسی زیباشناختی، حسی و انسانی

۱۹- ادبیات، شعر، موسیقی، یوریتمی، درام، هنرهای تجسمی از جمله مجسمه‌سازی و نقاشی، هنرهای عملی و ...

۲۰- روایت‌های افسانه‌ای و داستان‌های عامیانه

۲۲- تصویرسازی زبانی و موسیقایی مفاهیم

۲۳- موسیقی روزانه

۲۴- طراحی و شکل‌نگاری

موازین اخلاقی

در این مطالعه اصول اخلاق در پژوهش شامل اخذ رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان و حفظ اطلاعات محرمانه آنها رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران مراتب قدردانی و تشکر خود را از کلیه شرکت‌کنندگان این پژوهش که با استقبال و بردباری، در روند استخراج نتایج همکاری نمودند، اعلام می‌دارند.

تعارض منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ گونه تعارض منافی در انجام و نگارش آن ندارند.

واژه نامه

۱. والدورف	1. Waldorf
۲. برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی	2. Critical Appraisal Skills Program
۳. کدهای اولیه	3. initial codes
۴. کدهای محوری	4. axial codes

منابع فارسی

پورداود، م.، یوسف‌زاده چوسری، م.ر.، کچوئیان جواد، ر.، و احقر، ق. (۱۳۹۹). ارزیابی عملکرد آموزشی و تربیتی مراکز پیش‌دبستانی شهر همدان بر اساس فلسفه‌ی تربیتی اشتاینر (الگوی والدورف). *راهبردهای شناختی در یادگیری*، ۱۵ (۸)، ۹۱-۱۰۶.

کریمی، م.ح. (۱۳۹۵). رویکرد زیبایی‌شناسی به تعلیم و تربیت: نگاهی به مبانی فلسفی مدرسه والدورف / اولین همایش ملی آموزش هنر.

نوریان‌فر، ص.، امام جمعه، س.م.ر.، حمیدی، ف.، و عصاره، ع. (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی رویکردهای «های‌اسکوپ»، رگیو امیلیا و والدورف: ارائه رهنمودهایی برای تربیت مربیان دوره پیش‌دبستانی ایران. نشریه مطالعات ایرانی آموزش و پرورش تطبیقی، ۶(۱)، ۲۳۵۰-۲۳۷۰.

فهرست منابع

- Adams, D. (2005). Organic functionalism: An important principle of the visual arts in Waldorf school crafts and architecture. The Research Institute for Waldorf Education. Research Bulletin, 10(1), 23-38.
- Aljabreen, H. (2020). Montessori, Waldorf, and Reggio Emilia: A comparative analysis of alternative models of early childhood education. International Journal of Early Childhood, 52(3), 337-353.
- Attfield, K. (2022). The young child's journey of 'the will': A synthesis of child-centered and inclusive principles in international Waldorf early childhood education. Journal of Early Childhood Research, 20(2), 159-171.
- Attfield, K. (2023). The "feeling-life" journey of the grade school child: An investigation into inclusive young citizenship in international Waldorf education. Journal of Curriculum and Pedagogy, 20(4), 276-299.
- Bjørnholt, M. (2014). Room for thinking-The spatial dimension of Waldorf education. RoSE-Research on Steiner Education, 5(1).
- Boland, N., Rohde, D. (2022). The development of Steiner/Waldorf education: Looking through the lens of time. RoSE-Research on Steiner Education, 13(1).
- Bransby, K., Rawson, M. (2020). Waldorf education for the future: A framework for curriculum practice. Steiner Waldorf Schools Fellowship: London, UK.
- Brouillette, L. & Telfer-Radzatz, K. (2022). What Waldorf Schools Teach Us about Elliot Eisner's Insights on the Value of Art. Academia Letters.
- Brouillette, L., Attfield, K., Telfer-Radzatz, K. (2025). One hundred years and counting: the international growth of Waldorf

پورداد، م.، یوسف‌زاده چوسری، م.ر.، کچوئیان جواد، ر.، و احقر، ق. (۱۳۹۹). استخراج ویژگی‌های عناصر اساسی برنامه درسی الگوی اشتاینر (یک مطالعه ترکیبی). تدریس پژوهی، ۸(۴)، ۱-۱۲.

توانا، م.گ.، مومنیان، م.، شهسواری، ع.، خطیبی‌نیا، ز.، مومنی، ح.، و هاشمی، ا. (۱۴۰۱). مقایسه آراء مونته‌سوری، والدورف و رگیو امیلیا در مورد آموزش اوان کودکی. هفتمین کنگره بین‌المللی علوم روانشناختی و آموزشی، تهران.

رحمانی، ه. (۱۴۰۱). واکاوی و تأملی بر فلسفه آموزش و پرورش اشتاینر والدورف. مجله پژوهش‌های فلسفی، ۱۶(۳۹)، ۲۳۵-۲۵۳.

رنجبر، ش. (۱۴۰۲). تبیین و بررسی آرای تربیتی رودولف اشتاینر و دلالت‌های تربیتی آن در مدارس والدورف. سومین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرآیندهای تعلیم و تربیت، میناب.

سجادی، ا.س. (۱۴۰۰). تأثیر بازی و هنر بر یادگیری و هوش هیجانی کودکان ۶ تا ۹ سال بر اساس رویکرد والدورف. فصلنامه سلامت و آموزش در دوران کودکی، ۲(۴)، ۹۷-۱۲۱.

سعیدی، م. (۱۴۰۳). روایتی از چگونگی تلفیق اخلاق در برنامه‌ی درسی مدارس والدورف و اشارات تربیتی آن. تأملات/اخلاقی، ۵(۳)، ۱۱۱-۱۴۳.

سعیدی، م. (۱۴۰۳). هنر و زیبایی‌شناسی در مدرسه: رهاورد دیدگاه رودلف اشتاینر در مدارس والدورف / آموزش پژوهی، ۱۰(۳۸)، ۴۲-۵۳.

سعیدی، م.، کریمی، م.ح.، البرزی، م.، و مرزوقی، ر.ه. (۱۴۰۲). کشف و اعتباریابی کاربست مؤلفه‌های دیدگاه تربیتی رودلف اشتاینر در برنامه درسی دوره ابتدایی: یک مطالعه ترکیبی. مطالعات برنامه درسی، ۱۸(۷)، ۷۱-۱۰۴.

سلیمانی، ص.، ژبان حاجی محمدی، ک.، و امیری اصل، ف. (۱۴۰۴). پرورش خلاقیت کودک در مکتب والدورف. مجله یافته‌های پیشروان علوم تربیتی و آموزشی، ۲(۱).

قاسم پورمقدم، ح. (۱۳۹۶). مبانی و عناصر برنامه درسی مدارس والدورف آلمان. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی)، ۱۴(۲۷)، ۱-۷.

کریمی، ز.، و یوسف‌زاده، م.ر. (۱۳۹۷). ارائه چارچوب پیشنهادی کاربردی برای معلمان جهت تربیت زیبایی‌شناسی کودکان با تأکید بر گفت‌وگوهای زیبایی‌شناسی دیویی، اشتاینر و ویگوتسکی. توسعه حرفه‌ای معلم، ۱(۱)، ۷۹-۱۰۴.

- over time? Research on Steiner Education, 13(11), 17-23.
- Montenegro, A. (2024). Despertar el interés permanente por la lectura desde la pedagogía Waldorf: Awakening long-term interest in reading through Waldorf pedagogy. *RoSE—Research on Steiner Education*, 15(1).
- Nicol, J., Taplin, J. (2018). Understanding the Steiner Waldorf approach: Early years education in practice. 2nd ed. New York: Routledge.
- Noorian Far S. K., Emamjomeh, M. R., & Hamidi, F. (2023). A comparative study of high scope, reggio emilia & waldorf approaches: providing guidelines for training of pre-primary teachers in iran. *Iranian Journal of Comparative Education*, 6(1), 2350-2370.
- Nordlund, C. Y. (2006). Art experiences in Waldorf education: Graduates' meaning making reflections (Doctoral dissertation, University of Missouri--Columbia).
- Nourianfar, S., Emam Jomeh, S. M. R., Hamidi, F., & Asareh, A. (2023). A comparative study of the "HighScope," Reggio Emilia, and Waldorf approaches: Providing guidelines for training preschool educators in Iran. *Iranian Journal of Comparative Education*, 6 (1), 2350–2370. [Persian]
- Pourdavood, M., Yousefzadeh Chosari, M. R., Kochoian Javadi, R., & Ahqar, Q. (2020). Evaluating the educational and pedagogical performance of preschool centers in Hamadan based on Steiner's educational philosophy (Waldorf model). *Cognitive Strategies in Learning*, 15 (8), 91–106. [Persian]
- Pourdavood, M., Yousefzadeh Chosari, M. R., Kochoian Javadi, R., & Ahqar, Q. (2020). Extracting the characteristics of the fundamental elements of the curriculum of Steiner's model (A mixed-methods study). *Teaching Research*, 8 (4), 1–12. [Persian]
- Rahmani, H. (2022). An analysis and reflection on the philosophy of Steiner-Waldorf education. *Journal of Philosophical Research*, 16 (39), 235–253. [Persian]
- Ranjbar, S. (2023). Explaining and examining the educational views of Rudolf Steiner and their educational implications in Waldorf schools. *The 3rd National Conference on education*. In *Frontiers in Education* (Vol. 10, p. 1568282). Frontiers Media SA.
- Caldarera, J. (2025). Moral education in the context of the arts. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1419335). Frontiers Media SA.
- Ghasempour Moghaddam, H. (2017). Foundations and elements of the curriculum of Waldorf schools in Germany. *Research in Curriculum Planning (Knowledge and Research in Educational Sciences-Curriculum Planning)*, 14 (27), 1–7. [Persian]
- Goldshmidt, G. (2023). Waldorf Education and Anthroposophy—a Complex Relationship. *Global Journal of Human-Social Science*, 23, 81-88.
- Ionova, O., M., & Luparenko, S. Y. (2023). Aesthetic education in Waldorf school: painting and form drawing. Publishing House "Baltija Publishing".
- Karami, Z., & Yousefzadeh, M. R. (2018). Presenting a proposed practical framework for teachers to foster children's aesthetic education with emphasis on the aesthetic discourse of Dewey, Steiner, and Vygotsky. *Teacher Professional Development*, (1), 79–104. [Persian]
- Karimi, M. H. (2016). An aesthetic approach to education: A look at the philosophical foundations of the Waldorf school. *The 1st National Conference on Art Education*. [Persian]
- koca, C. (2022). Waldorf approach in all aspects. *AcademyJournal of Educational Sciences*, 6 (1), 37-43. <http://dx.doi.org/10.31805/acjes.107792>
- Lutzker, P. (2022a). Developing the artistry of the teacher in Steiner/Waldorf education (part I). *Scenario* 116, 56–67. doi: 10.33178/scenario.16.1.4.
- Lutzker, P. (2024). Artistic practice in Waldorf teacher education: a sensory-aesthetic concept for a digital age. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1363254). Frontiers Media SA.
- Mašát, M. (2025). The use of textiles in the educational process at Waldorf primary schools. In *Frontiers in Education* (Vol. 10, p. 1660329). Frontiers.
- Montenegro, A. (2022). What enables Waldorf learners to maintain engagement in reading

- September, 1919 (GA 294). Rudolf Steiner Press. (Original work published 1919).
- Steiner, R. (1984). The mission of art. Anthroposophic Press. (Original work published 1923).
- Steiner, R. (1995). The art of speech: Poems, exercises, meditations for the creative word (GA 281). Anthroposophic Press. (Original work published 1924).
- Steiner, R. (1995). The Kingdom of Childhood: Introductory Talks on Waldorf Education (CW 311) (Vol. 21). SteinerBooks.
- Steiner, R. (1996). The study of man: General education course (GA 293). Anthroposophic Press. (Original work published 1919).
- Steiner, R. (2004). Education and the moral life (GA 310). Anthroposophic Press. (Original work published 1924).
- Steiner, R. (2007). Speech and drama (Vol. 282). SteinerBooks.
- Tavana, M. G., Momenian, M., Shahsavari, A., Khatibinia, Z., Momeni, H., & Hashemi, A. (2022). Comparing the views of Montessori, Waldorf, and Reggio Emilia on early childhood education. *The 7th International Congress of Psychological and Educational Sciences*, Tehran. [Persian]
- Telfer-Radzat, K., & Brouillette, L. (2021). Arts-embedded education: Experiential learning in a Waldorf first-grade classroom. *Journal for Learning through the Arts*, 17(1).
- Turós, M. (2024). Comparative analysis of the views of Montessori and Waldorf teacher trainers. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, 100855.
- Tyson, R. (2023). Theoretical research on Waldorf/Steiner education—a review. *RoSE—Research on Steiner Education*, 14(2).
- Tyson, R. (2024). Waldorf education—a survey of empirical research. *RoSE—Research on Steiner Education*, 15(1).
- Applied Studies in Educational Processes*, Minab. [Persian]
- Rawson, M. (2018). Life processes and learning in Waldorf pedagogy. *Research Bulletin*, 23(2).
- Rawson, M. (2024). Translating, transmitting and transforming Waldorf curricula: one hundred years after the first published curriculum in 1925. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1306092). Frontiers Media SA.
- Rawson, M., Hsueh, H., & Cherng, H. (2025). An Inquiry into Waldorf Teachers 'Localization of the Curriculum: Practice, Reflection, and Dialogue. *RoSE—Research on Steiner Education*, 16(1).
- Saeedi, M. (2024). A narrative of how ethics is integrated into the curriculum of Waldorf schools and its educational implications. *Ethical Reflections*, 5 (3), 111–143. [Persian]
- Saeedi, M. (2024). Art and aesthetics in school: The contribution of Rudolf Steiner's perspective in Waldorf schools. *Educational Research*, 10 (38), 42–53. [Persian]
- Saeedi, M., Karimi, M. H., Alborzi, M., & Marzooghi, R. H. (2023). Discovering and validating the application of the components of Rudolf Steiner's educational perspective in the elementary school curriculum: A mixed-methods study. *Curriculum Studies*, 18 (7), 71–104. [Persian]
- Sajjadi, A. S. (2021). The effect of play and art on learning and emotional intelligence of children aged 6 to 9 based on the Waldorf approach. *Quarterly Journal of Health and Education in Childhood*, 2 (4), 97–121. [Persian]
- Soleimani, S., Zhian Haji Mohammadi, K., & Amiri Asl, F. (2025). Fostering child creativity in the Waldorf school. *Journal of Findings of Pioneers in Educational Sciences*, 2 (1). [Persian]
- Steiner, R. (1919). The Art of Education. [Lectures]. Stuttgart, Germany.
- Steiner, R. (1976). Practical advice to teachers: Fourteen lectures given at the foundation of the Waldorf School, Stuttgart, August 21–